

gre za sistem v akademskem smislu, temveč samo za interno domeno, morajo biti zapiski, prav zaradi interne domene tolmača s samim seboj, razumljivi, berljivi, pregledni, skratka povsem primerni za njegovo lastno uporabo. Če niso, bo prej ali slej v trenutku ubesedovanja z lista zazevala vsebinska vrzel, posejana s čačkami. In ni ga tolmača, ki bi si tega želel. Sistem ali interna domena pri zapisovanju kažeta torej na pojavljanje metajezika, posebne kode, katere avtor je sočasno tudi edini končni uporabnik, izdelane izključno za potrebe konsektivnega tolmačenja. Pri metajeziku, torej konsektivnem zapisovanju, je ključno dvojje: obvladovanje površine lista in smotrna postavitev gradiva na njem ter uporaba simbolov, kratic, okrajšav, ideogramov namesto besed, sintagem ali celo stavkov. Vse to mora biti povezano v sistem obveznih, a spontanih prehodov: obveznih, ker zagotavljajo ponovljivost, torej varnost načina zapisovanja; spontanih, ker morajo izhajati iz osebne nagnjenosti in predstave o svetu, zato da tolmaču omogočijo

čim manjšo potrošnjo energije pri pretvarjanju. Težava je pri tem stopnja ozaveščenosti tolmača oziroma bodočega konsektivnega tolmača v zvezi z metajezikom, njegovo koristnostjo in temeljno vlogo, ki jo ima v povezavi z analitičnim razumevanjem besedila. Od tod druga temeljna naloga pedagoga – bodočemu tolmaču mora posredovati novo kompetenco iz palete vseh kompetenc, ki jih je pri konsektivnem tolmačenju treba aktivirati sočasno ali v zelo hitri sosledici, cilj tega pa je optimalna razporeditev energije pri delu. Za to, da bodoči tolmač združi v sebi vse navedeno in opravi kakovostno storitev, pa mu ne preostane drugega, kot da neizprosno intenzivno, redno in vztrajno vadi. In to res ni malenkost.

V vsem, kar smo povedali, je le malo tistega čara, ki ga neizkušeno občinstvo zazna ob prvem srečanju s konsektivnim tolmačenjem, vendar so čestitke, čeprav jih izrekajo ljudje, ki ne poznajo tolmačevih muk (in prav je, da je tako), vedno dobrodošle.

Maja Sotlar

Prevajanje filmov na prepihu kritik

Povzetek

Prevodi filmov so pogosto tarča kritik – včasih upravičenih, včasih pa tudi ne, saj se gledalci ne zavedajo, v kakšnih razmerah delajo prevajalci filmov:

- prevajalec pogosto dobi videokaseto slabe kakovosti brez predloge,
- prevodi morajo biti kratki, zato je treba dele besedila izpustiti,
- časa za temeljito obdelavo filma je navadno premalo,
- prevajanja filma se lahko loti kdorkoli in izdelki so temu primerni (slovnične in pravopisne napake).

Summary

The article deals with the fact that film translating has always been a target of harsh criticism. Although in many cases such criticism is based on firm arguments, it is quite often the case that film translators are unjustly criticised and even ridiculed because of their work. A film audience is usually not aware of certain peculiarities that are typical of film translating and that can to

some degree account for errors made by film translators, regardless of how qualified they are. These peculiarities are:

- A translator is often given a videotape with a film copy of poor quality and no dialogue list.
- Translations should be short and simple, and that is why some words and phrases are left out and not translated. For a film audience, this could leave the impression of translator's ignorance.
- Time pressure.
- Formal qualifications are not obligatory.
- Although film translations are proof read, the Slovene is often very poor.

Prevajalcem je že od nekdaj težko, saj je njihovo delo nenehno pod drobnogledom in vsak njihov izdelek si nadvse radi in pozorno ogledajo ali poslušajo vsi, ki vsaj malo poznajo zadevni jezik. Še zlasti so na prepihu prevajalci filmov, predvsem zadnjih nekaj let so deležni premnogih kritik, včasih dobronamernih, še večkrat pa posmehljivih.

Zbiralci in iskalci cvetk iz filmskih prevodov imajo res široko delovno področje, saj je po prihodu predvsem dveh komercialnih televizijskih postaj na naših zaslonih vsak dan vsaj 20 ur programa – filmov, nadaljevanj in dokumentarcev –, zraven pa lahko prištejemo še filme z velikega platna. Na internetu Matjaž Potrč ureja celo rubriko MojsterR prevodov (www.mojster.si), v katero prispevajo in so vabljeni vsi, ki na TV ali v kinu opazijo primere slabih prevodov. Rubrika je prava uspešnica in ima zavidljivo veliko dopisovalcev, ki nemalokrat že prav škodoželjno razlagajo, kakšen bi prevod moral biti. Včasih pa kdo namesto razlage pripiše samo retorično vprašanje v slogu: »Ali je razlaga sploh potrebna?«

Tako se vse bolj uveljavlja mnenje, da so prevajalci filmov v glavnem sami fičfiriči, vsako njihovo napako pa strastno pograbiyo vsi: nejezikoslovci in jezikoslovci, pa tudi »resni« prevajalci. Zaradi vsega tega so prevajalci filmov nehote postali posebna kasta. Nekakšni plebejci med prevajalci, če hočete. Žal večkrat tudi po krivici.

Zakaj tako mislim, bom skušala pojasniti v naslednjih vrsticah. Vendar naj še pred tem jasno povem, da NIKAKOR ne opravičujem vseh napak, ki jih zagrešijo »filmarji«. Prav

je, da prevajalca opozorimo na napake, ki so plod neznanja ali nepoznavanja jezikovnih posebnosti, vendar je prav tudi, da se enkrat pojasnijo nekatere posebnosti prevajanja filmov, saj te pogosto botrujejo napakam, ki jih lahko zagreši celo sicer zelo kompetenten in jezikovno ustrezno izobražen prevajalec. Še prej pa bi rada na kratko predstavila tehnično plat prevajanja filmov.

Tehnika prevajanja

Tehnika prevajanja filmov se v zadnjih letih ni bistveno spremenila, izboljšali so se le pripomočki, ki jih prevajalec uporablja pri delu. To ni možno brez osebnega računalnika z ustreznim programom za prevajanje filmov, videorekorderja in televizijskega sprejemnika. Pred prevajanjem, ne glede na to, ali se uporablja predloga (»dialog lista«) ali ne, si je film smiselno ogledati, ker s tem prevajalec dobi celotno sliko o vsebini, besedišču in prevajalsko težjih sekvencah.

Če prevaja s predlogo, je delo veliko preprostejše in manj zamudno, saj se v celoti osredotoča le na prevajanje tiskanega besedila. Tempo si določa sam. Če pa predloge nima in torej prevaja po tonskem zapisu, mora zelo zbrano poslušati (bolj ali manj kakovostno presneto) videokaseto. Ker mora besedilo oz. podnapise sproti vnašati v računalnik, mora seveda nenehno ustavljati videorekorder in ga nato spet vklopiti. Posebno manj kakovostni videorekorderji imajo značilno slabost, da ob vključitvi zvoka nekaj trenutkov ne slišimo, s tem pa seveda lahko prevajalec zamudi tudi kar nekaj besed, zato mora kaseto pogosto pre-

vrteni nazaj toliko, da ujame izgubljene besede. Tudi sicer mora kaseto verjetno dovolj pogosto ustavljati in vrteti nazaj (odvisno od kakovosti posnetka in težavnosti besedila), da razvozla težje sekvence. To nenehno ustavljanje in prevrtavanje je zelo zamudno, pa tudi utrujajoče. S pisno predlogo tovrstno delo seveda odpade.

Ko je besedilo prevedeno, (bi) ga mora(l) prevajalec še enkrat pregledati in preveriti, ali vsebina in količina podnapisov ustreza dejanski vsebini filma. To je še zlasti pomembno, če je prevajal s predlogo, saj se pogosto zgodi, da se prvotno besedilo iz scenarija v filmu spremeni, včasih pa nekateri stavki celo izpadejo. Zato mora prevod uskladiti z dejanskim besedilom iz filma.

Temu sledi sinhroniziranje. Postopek sam po sebi ni težak, potrebna pa je velika zbranost, in ker je računalniško vodenje sinhroniziranja odvisno od pritiskanja na ustrezno tipko, tudi zelo mirna roka. Ko si program nastavimo za sinhroniziranje, se na zaslonu računalnika izpišejo trije dialogi. Tisti, ki bo na vrsti z naslednjim pritiskom na tipko, je zasenčen. Ko se film začne vrteti, prevajalec hkrati sproži čas na računalniku, saj se bodo le tako kasneje podnapisi časovno ujemali z dialogi. Prevajalec sam s pritiskanjem na tipko določi začetek in konec podnapisa. Paziti mora, da pusti podnapise dovolj dolgo na zaslonu, da jih gledalci lahko preberejo. Vendar mora paziti tudi na to, da ne pušča podnapisov predolgo, saj bi potem zaostajali za izvirnimi dialogi. Zato mora že med prevajanjem besedilo ustrezno krajšati.

Če se med sinhroniziranjem zmoti, videa in računalniškega programa ne more preprosto ustaviti, ampak mora ves postopek ponoviti. Na srečo so filmi in nadaljevanke sestavljeni vsaj iz dveh delov, tako da mu, če se zmoti, ni treba ponoviti celote, ampak le del, v katerem je nastala napaka.

Ko je film končno tudi sinhroniziran, ga prevzamejo tehniki in ga dokončno pripravijo za predvajanje.

Sedaj pa k že omenjenim posebnostim, ki so značilne za prevajanje filmov.

1. Slabe kopije

Prevajalec filmov v zadnjem času navadno dobi predlogo, vendar se še vedno pogosto zgodi, da se prevajanja loti le z videokaseto s slikovnim in z zvočnim zapisom, brez pisne predloge. Kasete, ki so bile pred tem že ničkolikokrat presnete, so pogosto izredno slabe kakovosti in zaradi tega »opremljene« z dodatnimi zvoki, ti pa prevajalca zelo ovirajo pri poslušanju. Zlasti pri akcijskih filmih, v katerih dialogi navadno potekajo med vsesplošnim vpitjem, kričanjem in streljanjem, ki ga spremlja še filmska glasba, je včasih prava umetnost razbrati, kaj si imata povedati policista. Če njun slengovski dvogovor občasno spremlja tudi zvok, ki spominja na reaktivno letalo, prevajalec lahko samo začudeno gleda.

Poleg tega je slika večkrat nejasna in poskakuje, dialogi so zaradi tehničnih motenj včasih popačeni, v najhujših primerih je glas na trenutke celo prekinjen. Tedaj je prevajalec povsem prepuščen na milost in nemilost svoji iznajdljivosti in postavlja se mu vprašanje, ali naj besedo ali stavek, ki ga ni slišal, preprosto spusti ali pa si sam izmisli (logično) nadomestilo. Z drugimi besedami: prevajalec je nemočen.

Tako nemoč začuti včasih mogoče enkrat ali dvakrat v vsem filmu, včasih pa bi film najraje kar vrnil. Občutek nemoči se nujno spremeni v jezo takrat, ko si film ogleda na televiziji. Film je na originalnem traku in o dodatnih »reaktivcih« seveda ni sledu. Pogosto mu šele takrat, ko gleda posnetek boljše kakovosti, uspe slišati, kaj je igralec v filmu pravzaprav rekel. Škoda, ki je že storjena, je seveda nepopravljiva.

2. Kratkost in jedratost

Gledalci se pogosto pritožujejo, da stavki, predvsem zelo dolgi, niso prevedeni v celoti. Mnogi verjetno neprevedene dele stavkov pri-

pišejo prevajalčevemu neznanju. Ne vejo pa, da je ena temeljnih zakonitosti v prevajanju filmov jedrnatost. Prevajalec je omejen s številom znakov v vrstici (30). Kar napiše, se mora ujemati s kadrom na sliki. Če bi torej hotel prevesti čisto vsako besedo in frazo, bi se prav lahko zgodilo dvoje: podnapisi iz npr. tridesetega kadra bi se vrteli še pri petintridesetem ali pa bi jih moral menjavati tako hitro, da jih nihče ne bi utegnil prebrati. Zato je njegovo vodilo: prevedi bistvo in spuščaj balast, pri čemer ne spreminjaj pomena in smisla izvirkov.

3. Časovna stiska

Navadno ima prevajalec dovolj časa za prevod filmov, vendar se včasih zgodi tudi, da se s prevodom zelo mudi in prevajalec nima dovolj časa, da bi podrobno pregledal svoj izdelek.

4. Formalna izobrazba ni potrebna

Najmanj opravičljiv vzrok je seveda, da vsaj na komercialnih postajah od prevajalcev ne zahtevajo formalne jezikovne izobrazbe. Dovolj je, da angleščino (govorim o angleščini, ker je velika večina filmov in nadaljevanj prav v njej) znajo na pogovorni ravni in imajo solidno znanje pisne slovenščine. Res je, da diploma sama še ne zagotavlja lastnosti dobrega prevajalca, vendar je tudi res, da se prav pri prevajalcih, ki nimajo formalne jezikovne izobrazbe, najpogosteje zatakne, ko morajo prevajati idiome in fraze, saj jih neredko prevajajo dobesedno.

Tudi prevajalci z ustrežno izobrazbo imajo težave. Večinoma ne z idiomi, saj so se že med študijem naučili, da si pomagajo s slovarji, če idioma ne razumejo. Težave imajo, če niso bili še nikoli daljši čas na angleškem govornem območju. Zaradi tega teže ali pa sploh ne razumejo slenga, težave so pri narečju in ko je v filmu govor o družbenih in kulturnih značilnostih anglosaškega sveta (npr. šolskem sistemu, zdravstvu, kulinariki ipd.). Ker jih ne razumejo ali ne poznajo, jih lahko

kaj hitro napačno prevedejo oziroma zgrešijo pomen.

Prav vsi prevajalci filmov, jezikovno izobraženi ali ne, pa pogosto naletijo na še en, trši oreh. Prevajanje filmov, v katerih se scenarij dotakne naravoslovja, tehnike, medicine, računalništva, prava, ekonomije, bančništva ipd., je neverjetno težavno, če imaš s področja, ki ga prevajaš, zelo šibko znanje, če pa moraš to početi po tonskem zapisu, so napake skoraj neizbežne.

Seveda razumem gnev gledalcev, ki so že bili na angleškem govornem območju in razumejo tamkajšnjo kulturo, miselnost, sleng in idiomatiko ali pa gledajo prevedeno oddajo iz svoje stroke, za katero obvladajo veliko angleškega izrazja, in opazijo, da je prevajalec kaj napačno (ali pa sploh ni) razumel in tako tudi prevedel.

Novo opozarjam, da ne opravičujem napak, ampak bi rada opozorila na še en zanimiv fenomen prevajanja. Od prevajalcev vsi pričakujejo ne samo neverjetno hitrost v slogu »Oh, teh pet tipkanih strani boste pa menda ja prevedli v nekaj uricah, ne?«, ampak tudi to, česar ne zasledimo pri nobeni drugi stroki. Prevajalci bi se morali spoznati čisto na vse: v isti sapi na celotno družboslovje in hkrati na naravoslovje. Tu pa smo si verjetno edini, da so to vendarle prevelike zahteve. Prevajalci, ki so študirali jezik na fakulteti, so se učili splošnega in ne strokovnega jezika, tako da se po diplomah vsak navadno specializira za eno področje in se na njem izobražuje najprej v slovenščini, da ve, kaj sploh prevaja. Pri filmih pa je, kot sem že omenila, položaj tak, da se lahko v enem samem filmu pojavlja več različnih strok, četudi igralci iz njih črpajo le v nekaj stavkih. Dovolj za napako in »častno« mesto na spletnih prevajalskih straneh.

5. Slaba slovenščina

Lektoriranje samo po sebi sicer ni neposredno povezano s pravilnostjo prevoda, vendar mu daje zaokroženo končno podobo. Navadno so

filmi lektorirani, a se kljub temu vse prepogosto na zaslon prikradejo manjše in večje jezikovno-stilistične napake, in te bolj pozorne in jezikovno ozaveščene gledalce le še dodatno razburijo.

Da tako veliko kritik leti prav na filmske prevode, je verjetno »krivo« tudi to, da so namenjeni večtisočglavi in zelo heterogeni množici gledalcev. Med njimi so seveda tisti, ki so jezika popolnoma nevešči, pa tudi tisti, ki ga izvrstno obvladajo in poznajo njegove zakonitosti. Prav slednji seveda že zaradi poklicne ali poznavalske žilice hote ali nehote primerjajo izvirnik s prevodom in napake nemudoma opazijo.

Noben drug prevajalski izdelek ni na očeh tolikšnega (jezikovno podkovanega in nepodkovanega) občinstva. Knjige, ki so prav tako namenjene izredno širokemu krogu ljudi, berejo navadno ali v izvirniku ali prevedene, le redki posamezniki imajo hkrati v rokah oboje, da lahko primerjajo prevajalčevo delo. Prevodi poslovnih pism, pogodb, ponudb itd., ki jih naročijo pravne ali fizične osebe, so namenjeni ozkemu krogu ljudi, enako velja za simultane ali konsektivne prevode različnih srečanj, predavanj, sestankov, delavnic ipd. Tako morebitne napake opazi neprimerno manj ljudi oziroma jih sploh nihče ne. Zato se

ustvarja lažni vtis, da so prevajalci »resnih« zadev vsi strokovnjaki, za tiste, ki to niso, pa so rezervirani filmi.

Naj na koncu omenim še en problem, ki je v skladu s sodobnimi usmeritvami vse prej kot zanemarljiv. Prevajalci filmov so v primerjavi s kolegi slabše plačani. Plačilo je odvisno od števila podnapisov. Podnapis je vreden od 19 do 30 tolarjev. Povprečno dolg film ima okoli 600 do 700 podnapisov. V tem znesku so vštet predhodni ogled filma, prevajanje s hkratnim vnašanjem v računalnik, korekturni ogled filma in sinhroniziranje. Za vse našeto prevajalec porabi okoli 15 ur. Že hiter izračun pove, da je to dokaj skromno plačilo, in večina prevajalcev si s filmi ne služi plače, ampak le dopolnjuje proračun. Verjetno tudi zaradi slabega plačila v delo ne vlagajo potrebnega truda in jih napake niti ne prizadenejo preveč. To pa seveda ni prav.

Težko je ponuditi pravo in dovolj učinkovito »zdravilo« za to, da bi se prevodi čez noč izboljšali in miselnost gledalcev s tem zasukala bolj v prid prevajalcev. Morda pa bi veljalo premisliti o tem, da bi pri DZTPS ustanovili sekcijo za prevajanje filmov. Naročnikom filmskih prevodov to seveda ne bi bilo preveč dobrodošlo, saj bi prevode podražilo, bi pa po drugi strani zagotovo dvignilo raven teh izdelkov.

Ines Perkavac

Si dice o non si dice?

(povzeto po istoimenski knjigi avtorja A. Gabriellija)

Baule

Non mi raccapezzo più: per cinquant'anni almeno ho pronunciato baùle con l'accento sulla u, ed ecco che adesso la televisione ci viene ad insegnare che la parola è sdrucchiola

e si dice bàule. C'è dunque il terremoto anche nella nostra lingua?

Su questa faccenda del *baule* diventato *sdrucchiolo* in una trasmissione televisiva ho ricevuto non meno d'una cinquantina di